

КӨҢҮЛ ЧОРДОНУНДА

Исламдык финансылуу принциптери экономикалык өнүгүүгө өбөлгө болот

Кадимки банктык финансылуу принциптери менен бирге эле азыр Ислам принциптери боюнча финансылуу да бар. Анын аркасында элде салттуу финансылуу кызматын же ислам принциптерине негизделген финансылуу кызматын колдонууну тандоо мүмкүнчүлүгү түзүлгөн.

ИСЛАМДЫК ФИНАНСЫЛОО ПРИНЦИПТЕРИ ДЕГЕН ЭМНЕ?

Исламдык финансылуу – бул толугу менен Ыйык Куранга негизделген Шариятка баш ийген финансылуу системасы. А Шарият мыйзамдары болсо үстөк пайыз менен акча берүүгө жана алууга тыюу салат (анткени акчаны акчага айырбаштоодо пайыздык киреше алуу адепсиз жорук катары эсептелет). Баса белгилей кетсек, Шарият тараптардан келишимдин жүз пайыз ачык болушун, жалпы иштин чыгашасында да, кирешесинде да тең укуктуу катышуу болушун талап кылат. Бир сөз менен айтканда, Шарият каржылаган тарап менен бизнес ээсинин мүмкүнчүлүгү менен ролун теңдейт. Ислам экономикалык системасы өзүнүн тапшырмалары менен стратегиясын исламдык көз караш, моралдык баалуулуктарга таянып түзөт жана эки тараптын ортосундагы чыр-чатактын болуусуна жол бербейт. Ушундан улам ислам банктарын түзүүнүн максаты диний жана ишкердик аспектилерди айкалыштыруу экенин түшүнүү керек. Ошентип финансылык транзакциялар, банкинг менен байланышкан бардык ишкерлик ислам принциптери жана мыйзамдарынын негизинде жүргүзүлүшү керек. Мындай банктар Ислам тыюу салган коммерциялык иштер менен алектенбеши кажет. Экономикалык мамилелер чөйрөсүнө жараша мусулман укугу төмөнкү тыюуларды өзүнө камтыйт: риба (сүткорлук) – пайыздарды өндүрүү жана төлөтүүгө байланыштуу операцияларга катышуу; гарара (коркунуч) – келишимдин өтө эле ачык, так эместиги, бүдөмүктүгү; майсира (“кумар оюну”) – кырдаалдын күтүүсүздөн дал келишинен киреше алуу.

ИСЛАМДЫК ФИНАНСЫЛОО ПРИНЦИПТЕРИНИН САЛТТУУ КРЕДИТ БЕРҮҮДӨН АЙЫРМАЧЫЛЫГЫ

Исламдык финансы системасынын өзгөчөлүгү биринчи кезекте акчага болгон мамиледе. Эгер кадимки финансылык система акчаны көбөйтүү үчүн сатууга боло турган товар катары караса, исламдык финансы системасы акчаларды капитал жана төлөм каражаты катары гана карайт. Ошондой эле акчаны көбөйтүү үчүн сатууга тыюу салат.

Ислам банкингинин негизги принциптери төмөнкүлөр:

- Пайыздарды өндүрүүгө тыюу (сүткорлук). Бул коммерциялык займдарды кайрымдуулук займдарына айландыруу дегенди билдирбейт. Капитал ээсин сыйлоо пайызды өндүрүп алуудагыдай ишканын кирешелүүлүгүнө карабай алдын ала бекитилген төлөм формасында болбошу керек. Ислам этикасынын нормасы боюнча байлыктын булагы байлык ээсинин өз ак эмгеги жана ишкердик аракетин болгондо гана ал байлык акыйкат, адал болот. Башкача айтканда, киреше адилет болушу мүмкүн жана болушу керек. Индивид (жеке адам) киреше-сыйлыкты акыл жана физикалык эмгегине жараша алганда (“акча жасаганда”) гана киреше акыйкаттуу болот.

- Коомго зыяндуу болгон долбоорлорду каржылоого тыюу. Исламдык банкинг коомчулукка физикалык жана моралдык зыян келтирген долбоорлорго каражат салууну сунуштабайт. Мындай долбоорлорго тамеки продукцияларын, спирт ичимдиктерин өндүрүү, казино сыяктуулар кирет.

ИСЛАМ БАНКИНГДЕ ПАЙЫЗДЫК СТАВКАЛАР КАНДАЙЧА ТҮПТӨЛӨТ?

Жогоруда баса белгилегендей, ислам банктык иши – Шарият мыйзамына толук баш ийген жана Ыйык Куранга негизделген финансылык система.

Исламдык финансылуунун эң негизги өзгөчөлүгү банктык операцияларды жүргүзүүдө пайыздардын (риба) жоктугу. Мындан сырткары мындай финансылуунун жөнгө сала турган башка чектөөлөр да бар. Мисалы, исламдык финансылуодо эгер келишимдин мөөнөтүндө, санында же келишим суммасында так эместиктер болсо, тараптардын бир же эки тарабы макулдашуунун негизги жагдайларында адаштырылса келишимге кол коюуга тыюу салынган. Бул нерсе “иарар” деп аталат. Ошондой эле исламдык финансылуунун негизги принциптери болуп төмөндөгүлөр саналат:

- кыйынчылыктарды жеңилдетүү;
- коомдук жыргалчылыкты турмушка ашыруу;
- жалпы акыйкаттуулук принциптерин жүзөгө ашыруу.

Баса белгилей кетүүчү нерсе, исламдык банк иши киреше менен чыгашаларды бөлүштүрүү системасына негизделген жана тараптардын жалпы иштеги кирешеге да, чыгашага да тең укуктуу катышуусуна шарт түзөт. Негизинен ислам банкингинде **Мудароба, Мурабаха, Истиснаа, Салам, Иджара, Шарика жана башка** инстру-

менттер колдонулат. Мисалы, Мудароба келишими мындайча ишке ашырылат. Бул келишимде ислам банкы аркылуу акча салуучу инвестор катары чыгат. Кардар депозитке салган каражаттарды банк шарият уруксат берген долбоорлорго инвестициялайт. Жыйынтыгында банк ишкер менен иштеп тапкан кирешени акча салуучу менен бөлүшөт. **Мурабаха** – банкка өз атынан жана өз эсебинен (тактап айтканда, өзүнүн пассивдеринин эсебинен) соода операцияларынын бардык тобокелчиликтерин өзүнө алуу менен кардардын спецификациясы боюнча товар алууга жана товарды кардарга келишимде бекитилген кошумча бааны кошуу менен сатууга шарт түзөт. Анткени ал банк кирешеси.

ИСЛАМДЫК ФИНАНСЫЛОО ПРИНЦИПТЕРИ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КАЧАНТАН БЕРИ КОЛДОНУЛАТ?

Кыргыз Республикасында банк ишиндеги жана финансылуодогу исламдык принциптерди киргизүү Кыргыз Республикасы, Ислам өнүктүрүү банкы жана “ЭкоБанк” ААКсынын ортосундагы Өз ара түшүнүү меморандумунун негизинде пилоттук долбоор катары башталган. А меморандум болсо 2006-жылы 12-июлдагы Президенттин “Кыргыз Республикасындагы финансылуунун исламдык принциптерин киргизүү пилоттук долбоору жөнүндө” токтому менен ратификацияланган. 2006-жылы декабрда Улуттук банк тарабынан “Экобанк” ААКсынын лицензиясына исламдык финансылуу принциптерине ылайык операциялардын айрым түрлөрүн жүргүзүүгө уруксат берген тиркеме берилген. 2007-жылдын апрель айынан 2010 жылга чейин “Эко-Банк” ААКсы салттуу банкинг жана ислам банкинг боюнча өз филиалдары аркылуу операцияларды жүргүзүп келген (“исламдык терезе”). 2010-жылдын июлунда “ЭкоБанк” ААКсы аталышынын “ЭкоИсламикБанк” ААКсы болуп өзгөрүшүнө байланыштуу мурдагы лицензия банктык операцияларды жүргүзүү укугун берген лицензияга алмашылган. Ошондой эле “ЭкоИсламикБанк” ААКсы пилоттук долбоорду ишке ашыруу максатында исламдык банкка трансформациялануу боюнча, тактап айтканда, Улуттук банктын тиешелүү лицензиясы менен өз ишмердүүлүгүн банк иши жана финансылуунун исламдык принциптеринин алкагында жүргүзгөн банкка айландыруу боюнча тиешелүү иш-чараларды өткөрүүнү улантууда.

БУЛ ПРИНЦИПТЕР БАНК СЕКТОРУНДАГЫ ЖАЛПЫ КАБЫЛ АЛЫНГАН НОРМАЛАР МЕНЕН КАНТИП ӨЗ АРА ИШТЕЙТ?

Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык, Улуттук банк банктык финансылуунун ар кандай формаларын жана принциптерин ишке ашырат (статья 105). Аталган норма Кыргыз Республикасында исламдык финансылык кызматтар индустриясын киргизүү үчүн мыйзам чыгаруу жана нормативдик база түзүүгө негиз болуп эсептелет. Пилоттук долбоор приоритеттүү болуп калды жана ал салттуу банктык ишмердик менен катар эле экономикалык укуктук мамилелердин өнүгүүсүнө жана атаандаш финансылуу системаларынын өнүгүшүнө түрткү болгон чаралардын бир катары эсептелген Улуттук туруктуу өнүгүү стратегиясына кирди. Кыргызстанда Улуттук банктын мыйзам чыгаруу базасын түзүү максатында 2009-жылы 3-июлунда күчүнө кирген “КРнын Улуттук банкы тууралуу” мыйзамына толуктоолорду киргизүү жөнүндө жана КРнын банктары жана банк ишмердүүлүгү тууралуу” мыйзамына толуктоолорду киргизүү жөнүндө” мыйзамдары иштелип чыккан. Белгиленген мыйзамдарга киргизилген өзгөртүүлөргө ылайык Кыргыз Республикасында ислам банктарын түзүп, ошондой эле иштеп жаткан коммерциялык банктар “ислам терезесин” ачыша болот.

Улуттук банк тарабынан тиешелүү банктык ишмердиктин ислам принциптеринин алкагында операцияларды жүргүзүшкөн банктардын ишмердүүлүгүн жөнгө салуу максатында нормативдик-укуктук база иштелип чыккан. 2013-жылы “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө” мыйзамы кабыл алынган: “Кыргыз Республикасындагы микрофинансылык уюмдар жөнүндө”, “Кредиттик бирикмелер тууралуу”. Бул мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүү МКУ жана КБлар үчүн ислам финансылуу принциптери боюнча операцияларды күчөтүүгө, ошондой эле банк секторундагы бардык катышуучуларга бирдей шартты камсыз кылуу үчүн, Кыргыз Республикасындагы исламдык банктык ишти жайылтууга шарт түзүүгө багытталган. Учурда ислам финансылуу принциптеринин негизинде “Компаньонинвест” менен “Берекефинанс” МККлары иштеп жатышат. Улуттук банк ислам финансылуу принциптеринин негизинде операцияларды жүргүзгөн банктардын, Микрокредиттик уюмдардын, Кредиттик бирикмелердин ишин жөнгө салуучу нормативдик-укуктук актыларды иштеп чыгууда төмөнкүлөрдү эске алат:

- 1) шариат стандарттары;
- 2) банктык ишти, капиталдар рыногун, камсыздоону өзүнө камтыган, Исламдык Финансылык кызмат кеңеши чыгарган жөнгө салуучу жана көзөмөлдөөчү органдардын эл аралык стандарттары;
- 3) исламдык финансылык институттар үчүн каттоо, аудит жана башкаруу стандарттары;
- 4) эффективдүү банктык көзөмөлдүн негизги Базелдик принциптери.

Жалпылап айтканда, ислам финансылуу принциптери (ИФП) боюнча иштеген финансылык институттардын пайда болушу калктын финансы продуктуларына жана кызматтарына жетүү мүмкүнчүлүгүн жогорулатып, өлкөнүн экономикалык жана социалдык өнүгүүсүнө шарт түзөт. Мындан сырткары, ИФП боюнча иштеген финансылык мекемелердин өздөрүнө да чет өлкөлүк ушундай финансы институттары менен тажрыйба, финансылуу жана инвестиция тартуу боюнча тыгыз кызматташууга мүмкүнчүлүгүн ачат.